

Middenplatonisme

De Eeuwige Werkelijkheid en de Orde van de Kosmos

Het middenplatonisme is de vorm van het platonisme die zich ontwikkelde tussen ongeveer de eerste eeuw vóór Christus en de derde eeuw na Christus. De middenplatonisten wilden trouw blijven aan het denken van Plato, maar brachten zijn ideeën in overeenstemming met nieuwe filosofische vragen en met religieuze opvattingen uit hun tijd, zoals die van het **jodendom** (bv. Filo van Alexandrië) en **mysterieculten** (bv. de cultus van Isis en Osiris).

De hoogste God

Volgens het middenplatonisme staat boven de zichtbare wereld één hoogste God.

Deze God is volmaakt, eeuwig, onveranderlijk en verheven boven de materiële werkelijkheid. Hij is de bron van orde, waarheid en goedheid.

Voorbeeld: In Plutarchus' werk Over de E van Delphi beschrijft hij God als de "Ene" die boven alle veelheid uitstijgt, vergelijkbaar met hoe de zon het licht uitstraalt zonder zelf te veranderen. Net zoals de zon de aarde verlicht zonder zelf te verzwakken, zo schiept God de kosmos zonder zelf te veranderen.

Omdat Hij volmaakt is, blijft Hij vrij van verandering en lijden. De hoogste God is niet slechts de machtigste onder de goden, maar de hoogste oorzaak van alle werkelijkheid.

Voorbeeld: In de Timaeus van Plato (die middenplatonisten als heilig beschouwden) wordt de Demiurg beschreven als de schepper die de kosmos ordent volgens de Ideeën. Middenplatonisten zoals Alcinous zagen deze Demiurg echter als een ondergeschikte goddelijke kracht, terwijl de hoogste God zelf onbereikbaar en transcendent blijft.

De wereld van de Ideeën

De zichtbare wereld is voortdurend aan verandering onderhevig. Alles ontstaat, groeit, vergaat en verdwijnt.

Daartegenover staat de wereld van de Ideeën of Vormen: de eeuwige modellen waarvan de zichtbare dingen slechts onvolmaakte afspiegelingen zijn.

Voorbeeld: Stel je voor dat je een perfecte cirkel tekent op papier. Hoe nauwkeurig je ook tekent, de cirkel op papier zal nooit zo volmaakt zijn als de Idee van een cirkel in de geest. De Idee van de cirkel is onveranderlijk en eeuwig, terwijl elke getekende cirkel onvolmaakt is.

Een boom vergaat, maar de Idee van 'boom' blijft bestaan. Rechtvaardige mensen verschillen van elkaar, maar de Idee van rechtvaardigheid blijft onveranderlijk.

Voorbeeld: Socrates was een rechtvaardig mens, maar zijn rechtvaardigheid was een afspiegeling van de Idee van Rechtvaardigheid zelf. Net zoals een standbeeld van een godheid slechts een afbeelding is, zo is een rechtvaardig mens een afspiegeling van de Idee van Rechtvaardigheid.

Ware kennis richt zich daarom niet op het veranderlijke, maar op deze eeuwige werkelijkheid.

De schepping van de kosmos

De middenplatonisten beschouwen de kosmos als een geordend geheel.

De hoogste God brengt orde aan in de bestaande materie volgens de eeuwige Ideeën. Daarbij speelt vaak een bemiddelende goddelijke rede of scheppende geest een rol, die de zichtbare wereld vormt naar het voorbeeld van de eeuwige werkelijkheid.

Voorbeeld: In Numenius' Over het Goede wordt de scheppende geest (Nous) vergeleken met een architect die een gebouw ontwerpt volgens een perfect blauwdruk. De architect (Nous) werkt volgens de wil van de hoogste God, die zelf boven het ontwerp staat.

De kosmos is daarom goed geordend, al blijft zij minder volmaakt dan haar hemelse voorbeeld.

Voorbeeld: De bewegingen van de planeten aan de hemel werden door middenplatonisten gezien als een weerspiegeling van de goddelijke orde. De regelmatige banen van de sterren toonden aan dat de kosmos niet chaotisch was, maar doordrenkt van een hogere rationaliteit.

De plaats van de mens

De mens bestaat uit lichaam en ziel.

Het lichaam behoort tot de veranderlijke wereld van de materie. De ziel heeft een hogere oorsprong en bezit het vermogen de eeuwige werkelijkheid te kennen.

Voorbeeld: In de mythe van de grot uit Plato's Staat (die middenplatonisten vaak citeerden) zijn de gevangenen in de grot als mensen die alleen de schaduwen (de zintuiglijke wereld) zien. De wijze is degene die uit de grot ontsnapt en het ware licht (de Ideeën) aanziet.

Omdat de ziel zich tijdens het aardse leven gemakkelijk richt op het vergankelijke, vergeet zij haar ware bestemming.

Voorbeeld: Een rijke koopman in het oude Rome die obsedeerd is door zijn bezittingen, leeft als een gevangene van de materie. Zijn ziel, die oorspronkelijk gericht was op het goddelijke, is vergeten wat ware rijkdom is: de kennis van het eeuwige.

Filosofie is daarom een oefening waarin de ziel zich opnieuw richt op het eeuwige en het goede.

Het probleem van de mens

Het fundamentele probleem is niet dat de schepping slecht is, maar dat de mens zich hecht aan het veranderlijke alsof het blijvend is.

Voorbeeld: Een generaal die streeft naar roem en macht, zoals Alexander de Grote, leeft in de illusie dat zijn daden hem onsterfelijk zullen maken. In werkelijkheid is zijn roem vergankelijk, terwijl de Idee van Moed (waar hij naar streeft) eeuwig is.

Wie uitsluitend leeft voor rijkdom, eer of lichamelijk genot raakt verwijderd van de hoogste werkelijkheid. De ziel verliest daardoor haar innerlijke orde en haar gerichtheid op het goede.

Voorbeeld: In de verhalen over de ondergang van Sodom en Gomorra (die ook door Joodse middenplatonisten zoals Filo werden geïnterpreteerd) wordt getoond hoe een samenleving die zich overgeeft aan lichamelijke genotzucht en onrecht, haar verbinding met het goddelijke verliest.

Onwetendheid en verkeerde verlangens verhinderen de mens zijn ware bestemming te bereiken.

De weg naar wijsheid

De mens groeit in wijsheid door zijn verstand te oefenen en zijn leven te richten op de deugd. Filosofie is meer dan theoretische kennis. Zij vormt de ziel, zuivert de verlangens en leert de mens onderscheiden wat werkelijk waarde heeft.

Voorbeeld: De stoïcijnse filosoof Seneca (die beïnvloed was door middenplatonistische ideeën) schreef in zijn Brieven aan Lucilius dat ware rijkdom niet in bezit ligt, maar in de deugd. Een wijze mens is tevreden met weinig, omdat hij weet dat ware voldoening voortkomt uit innerlijke harmonie.

Door contemplatie van de eeuwige waarheden wordt de ziel steeds meer gelijkvormig aan de goddelijke orde.

Voorbeeld: Plotinus (een latere neoplatonist, maar beïnvloed door middenplatonisme) beschreef in zijn Enneaden hoe de ziel door meditatie en contemplatie kan opstijgen naar het Ene. Dit proces werd vergeleken met een adelaar die zich losmaakt van de aarde en opstijgt naar de hemel.

De deugden

De middenplatonisten nemen de klassieke kardinale deugden over.

- **Wijsheid** – inzicht in de eeuwige werkelijkheid.
Voorbeeld: Een rechter die niet alleen de wetten toepast, maar ook begrijpt dat rechtvaardigheid een afspiegeling is van de Idee van Rechtvaardigheid, handelt met ware wijsheid.
- **Moed** – standvastigheid tegenover moeilijkheden.
Voorbeeld: Socrates toonde moed door zijn leven te wijden aan de waarheid, zelfs toen hij ter dood werd veroordeeld. Zijn moed was gericht op het eeuwige, niet op lichamelijke overleving.
- **Rechtvaardigheid** – leven in overeenstemming met de orde van het goede.
Voorbeeld: Een heerser zoals Marcus Aurelius (die beïnvloed was door platonische ideeën) streefde naar rechtvaardigheid door zijn macht te gebruiken voor het welzijn van zijn volk, in plaats van voor persoonlijk gewin.
- **Zelfbeheersing** – de verlangens onder leiding van de rede brengen.
Voorbeeld: Een atleet die zijn lichamelijke driften beheerst om een hoger doel (zoals de harmonie van de ziel) te bereiken, leeft volgens de deugd van zelfbeheersing.

Deze deugden herstellen de harmonie tussen de ziel en de goddelijke orde.

Kennis

Ware kennis ontstaat wanneer de rede zich verheft boven de wereld van de zintuigen.

De zichtbare wereld kan aanleiding geven tot denken, maar de hoogste kennis betreft de eeuwige werkelijkheid die achter de zichtbare dingen ligt.

Voorbeeld: Wanneer je een mooi landschap ziet, kun je niet alleen genieten van de schoonheid, maar ook nadenken over de Idee van Schoonheid zelf. De middenplatonist zou zeggen dat het landschap je herinnert aan de ware, eeuwige Schoonheid.

Filosofie is daarom een opstijgen van het veranderlijke naar het onveranderlijke, van het tijdelijke naar het eeuwige.

Het ideaal van de wijze

De wijze leeft in de wereld zonder geheel door haar in beslag genomen te worden. Hij gebruikt de tijdelijke dingen, maar stelt zijn vertrouwen op de eeuwige werkelijkheid.

Voorbeeld: Een middenplatonistische filosoof zoals Apuleius (auteur van De Gouden Ezel) leefde in de wereld, maar zag zijn aardse ervaringen als een reis naar spirituele verlichting. Zijn roman beschrijft hoe de hoofdpersoon door transformatie en lijden tot inzicht komt.

Door deugd, contemplatie en liefde voor de waarheid wordt de ziel steeds meer gevormd naar het goede. Het hoogste doel is een leven dat zoveel mogelijk overeenkomt met de goddelijke orde en daardoor deel krijgt aan de blijvende werkelijkheid die boven alle verandering uitgaat.